

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
01.06.2020

Published / Yayımlanma
10.07.2020

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1936>

Öğr. Gör. Oğuz DEMİRARSLAN
Maltepe Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE

Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN
Kocaeli Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Kocaeli / TÜRKİYE

Citation: Demirarslan, O. & Demirarslan, D. (2020). Saltanatın yazlık sarayı: Beylerbeyi Sarayı'nın mekân tasarımı açısından önemi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(56), 1902-1919.

SALTANATIN YAZLIK SARAYI: BEYLERBEYİ SARAYI'NIN MEKÂN TASARIMI AÇISINDAN ÖNEMİ

ÖZET

Osmanlı Devleti tarihinde padişahların ilgisini çeken Beylerbeyi Köyü, yaptırılan köşk, kasır ve saraylar ile yazlık olarak kullanılan bir niteliğe kavuşmuştur. Beylerbeyi Köyü'nün güneyinde deniz kıyısında yer alan "İstavroz Bahçesi" denilen geniş bir park alanına Sultan II. Mahmud döneminde "İstavroz Sarayı" olarak bilinen sarayın yerine mimar Kırkor Amira Balyan tarafından ahşap bir saray yaptırılmıştır. Sultan Abdülmecid döneminde ise yanan (1851) bu sarayın kalıntıları Sultan Abdülaziz tarafından yıktırılarak yerine mimar Sarkis Balyan'a bugünkü Beylerbeyi Sarayı inşa ettirilmiştir (1864). Çeşitli Batı üsluplarının Doğu üsluplarıyla kaynaştırıldığı sarayın mimarisi, kullanım özellikleri açısından geleneksel Türk evi planıyla benzerlikler gösterir. Beylerbeyi Sarayı genellikle yaz aylarında, özellikle de yabancı devlet başkanlarının ağırlandığında kullanılmıştır. Sırp Prensi, Karadağ Kralı, İran Şahı, Fransa İmparatoriçesi Eugenie bunlardan bazılarıdır. Sarayda Batılılaşma sürecinde Batı tarzı mobilya ve donanımlar kullanıldığından Türk konut ve saray mimarisi içinde Batılılaşmaya ön ayak oluşu bakımından önem taşımaktadır. İç mekân dekorasyonu açısından da muhteşem bir zenginliğe sahip olan Beylerbeyi Sarayı son dönem Osmanlı sarayları içinde set bahçeleri, bu bahçelerde bulunan köşkler ve eski saraylardan kalan büyük havuz ve set bahçesinin altından geçen tarihi tünel ile dikkati çekmektedir. Yapılan onarımlarla birlikte Beylerbeyi Sarayı, dönemin özgün bir yazlık sarayı olarak "Boğaziçi Kültürü" içinde yerini almış durumdadır. Bu çalışmada Beylerbeyi Sarayı'nın mekân tasarımının, yapıldığı dönemin özelliklerine göre incelenerek yeri ve önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saray, Türk Sarayları, Dekorasyon, Batılılaşma, İç Mimarlık

SUMMER PALACE OF THE REIGN: THE IMPORTANCE OF BEYLERBEYI PALACE IN TERMS OF SPACE DESIGN

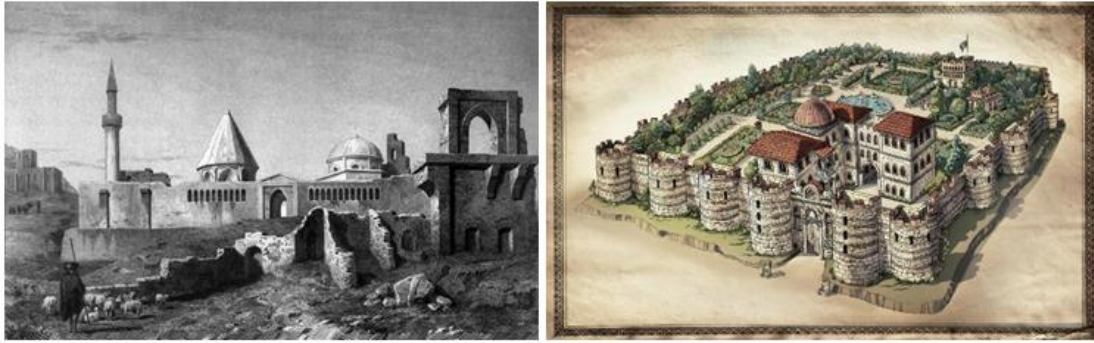
ABSTRACT

Beylerbeyi Village, which in the history of the Ottoman Empire attracted the interest of sultans, acquired a reputation and was used as a summer house with its mansions, pavilions and palaces constructed. During the reign of Sultan Mahmud II, a wooden palace was constructed by architect Kırkor Amira Balyan in the place of the palace known as the "Istavroz Palace," in a wide park area called "The Istavroz Garden," situated on the seashore in the south of Beylerbeyi Village. Sultan Abdülaziz destroyed the remains of this building, which had been burnt in a fire during Sultan Abdülmecid 's reign (1851), and today Beylerbeyi Building was built for the architect Sarkis Balyan (1864). Palace architecture, where complex Western designs are combined with Eastern designs, reveals parallels in terms of useful features to the typical Turkish house plan. In the summer months, Beylerbeyi Palace was generally used, especially in hosting foreign heads of state. Some of them were Prince of Serbia, King of Montenegro, Shah of Iran, Empress of France Eugenie. Since Western-style furniture and appliances have been used in the palace's westernization process, becoming the front of Westernization in Turkish housing and palace architecture is of significance. Beylerbeyi Palace, which also has a splendid richness in terms of interior architecture, draws attention with its embankment gardens, mansions in those gardens and the wide pool that survives from the old palaces and the ancient tunnel that passes under the embankment garden. With the repairs made, Beylerbeyi Palace has taken its place as the original summer palace of its time in the "Bosphorus Culture." In this analysis, the position architecture of the Beylerbeyi Palace was analyzed based on the characteristics of the time in which it was constructed, and emphasized its significance.

Keywords: Palace, Turkish Palaces, Decoration, Westernization, Interior Architecture.

1. GİRİŞ

Türklerin saray mimarisi alanında verdikleri erken örneklerden günümüze pek az kalıntı gelmiştir. Bildiğimiz en erken örneklerden biri Konya'daki Selçuklu hükümdarlarına ait Alâeddin Köşkü olarak bilinen saraydır. Osmanlı saraylarından en eski örnek ise Bursa'da Orhan Bey zamanında inşa edilen Bey Sarayı'dır (Şekil-1). Fatih Sultan Mehmet döneminde inşa edilen Edirne Sarayı ise uygulanan plan şeması açısından önemli olup; Topkapı Sarayı'nın planlamasında da etkili olmuştur. Birbiri ardına sıralanan avlulardan oluşan bu planda, harem duvarlar arasında ayrı bir bölüm halindedir. Osmanlı saraylarının hiçbiri, Avrupa saray mimarisinde olduğu gibi, ölçüleri açısından anıtsal değildir (Şekil- 2). Yapılara insani ölçüler egemendir. Yalın bir mimari içinde oranlarla oluşturulan güzellik, iç süslemeyi ve eşyaların inceliğini ezmez; tam tersine bu eşyalarla olgun bir uyum içindedir (Demirarslan, 2003). İstanbul Boğazı'nın karşı yakasında yer alan Beylerbeyi Sarayı da Türk saray mimarisi için önem taşımaktadır. Beylerbeyi Sarayı Dolmabahçe Sarayı'ndan daha küçük boyutta olmasına rağmen, süslemesi ve içindeki mobilya ve eşyalar açısından son derece gösterişlidir ve Topkapı Sarayı'ndaki klasik saray anlayışından farklıdır.

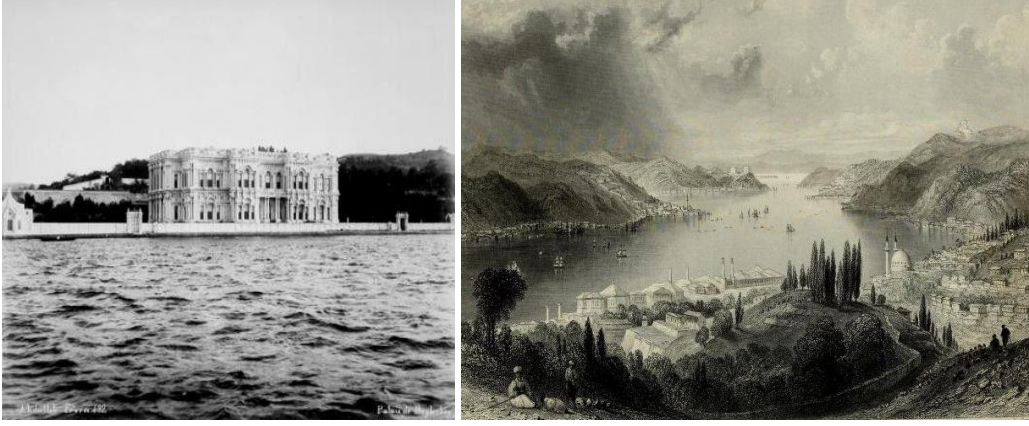
Şekil 1. Konya Alâeddin Köşkü (URL-1) ve Bursa Bey Sarayı (URL-2)

Şekil 2. Topkapı Sarayı Modeli Üzerinden Plan Şeması Görülmektedir (URL-3)

2. BEYLERBEYİ SARAYI'NIN YERİ

Beylerbeyi Sarayı hakkında 18. Yüzyılın önemli gezginlerinden biri olan Gugios İnciciyan, sarayın Bizans İmparatoru Büyük Konstantinus'un diktirmiş olduğu bir haçtan dolayı "İstavroz Bahçeleri" adıyla anılan bölgede yaptırıldığını söylemektedir (Eren, 2003). Bölge şimdiki adını Sultan III. Murat döneminde (1574-1595) Rumeli Beylerbeyi olan Mehmet Paşa'nın aynı yerde yapılmış olan yalısından almaktadır. Çeşitli dönemlerde padişahların ilgisini çeken Beylerbeyi Köyü, yaptırılan kimi köşk ve kasırlarla yazlık olarak kullanılan bir niteliğe kavuşmuş, 1829 yılında Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı ahşap Sahil Sarayı ile yeni bir hareket kazanmıştır. Bugünkü Beylerbeyi Sarayı ise, Sultan Abdülaziz tarafından II. Mahmud'un yaptırmış olduğu ahşap Sahil Sarayı yıktırılarak 1861-1865 yılları arasında, dönemin tanınmış mimarı Sarkis Balyan'a (1835-1899) yaptırılmıştır. Arkasındaki koruluklarıyla kıyı boyunca yayılan ve sahile yüksek duvarları ve zarif köşkleleriyle bağlanan bu saray, Boğaziçi kültüründe seçkin bir yer tutmaktadır (Demirarslan, 2003; Konyalı, 1977) (Şekil- 3). Çok sayıda sanatçı ve gezginin ilgi odağı olan saray doğa ile uyum içindedir.

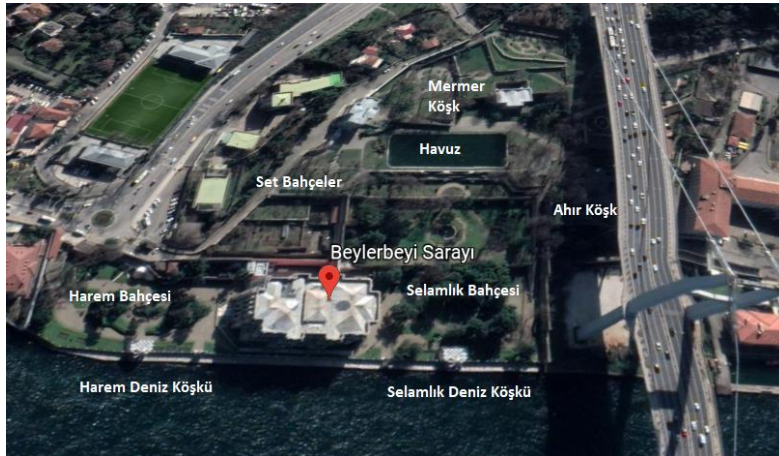
Şekil 3. Beylerbeyi Sarayı, 1880-1893 II. Abdülhamid Fotoğraf Arşivi (URL-4) ve Beylerbeyi Sarayı Arazisinden Boğaza Bakışı Gösteren Gravür (Pardoe, 2013)

3. BEYLERBEYİ SARAYI'NIN MEKÂN ÖZELLİKLERİ

Harem, selamlık, set bahçeleri ve köşklere oluşan Beylerbeyi Sarayı'nda 1851 yazında Sultan Abdülmecid'in de içinde bulunduğu bir sırada yangın çıkmış ve çıkan yangın kısa zamanda kontrol altına alınmış olmasına rağmen Sultan Abdülmecid bu durumu uğursuzluk olarak kabul ettiğinden burayı terk ederek Boğaz'ın karşı yakasında yer alan Çırağan Sarayı'na yerleşmiştir. Daha sonra terk edilen bu hasbahçeye Sultan Abdülaziz tarafından arşiv belgelerinde unvanı Mabeyn-i Hümayun Baş Mimarı olarak geçen ve daha sonra Sermimar-ı Devlet unvanı alan Sarkis Balyan ve kardeşi hassa mimarı Agop Balyan tarafından yeni bir saray inşa edilmiştir. Sarı Köşk, Mermer Köşk, Ahır Köşk, Deniz Köşkları isminde çeşitli köşklere de kapsayan sarayın inşası 1864'de bitmiş ve Sultan Abdülaziz 1865'de saraya yerleşmiştir (Şekil- 4).

Şekil 4. Beylerbeyi Sarayı'nın Denizden Görünümü (URL-5) ve Genel Cephe Görünümü

Şekil 5. Beylerbeyi Sarayı Genel Yerleşim

Yeni Beylerbeyi Sarayı'nın yerleşim şeması, ilk sarayın yerleşim planına benzemektedir (Şekil- 5). Eldem'in eserinde (1979) belirtilmiş olduğu üzere muhtemelen köşk ve ahırlar yerlerini korumuşlardır. Ancak, en büyük değişim sahile inşa edilen yeni saray binasında olmuştur. Yeni Beylerbeyi Sarayı geniş bir rıhtımın gerisinde yer almaktadır. Rıhtım ile saray arasında saray kitlesinin yatay etkisini güçlendiren kesintisiz olarak uzanan bir duvar bulunmaktadır. Yüzeyi yinelenen üçlü pilastr birimleriyle hareketlendirilmiş olan bu duvarda iki tane deniz giriş kapısı ve iki küçük Deniz Köşkü bulunmaktadır. Deniz giriş kapılarının üzerinde padişah tuğrası ve sembolleri yer almakta; köşkün revaklarının kubbeli tavanları süslemeleri ile ilgi çekmektedir. Deniz köşklerinin biri hareme, diğeri selamlığa hizmet vermiştir. Bu köşkler sarayı diğer saraylardan ayıran önemli tasarım öğelerini oluşturmaktadır (Eldem, 1979) (Şekil-6,7).

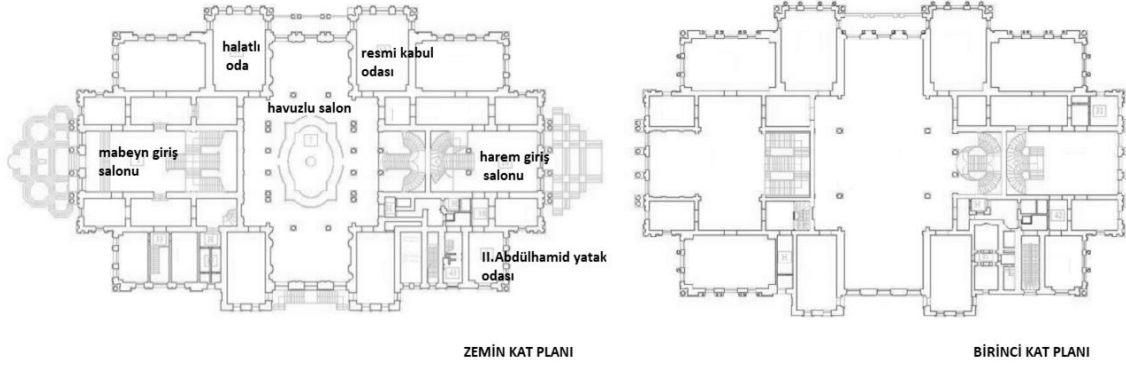
Şekil 6. Deniz Köşkünden Görünümler

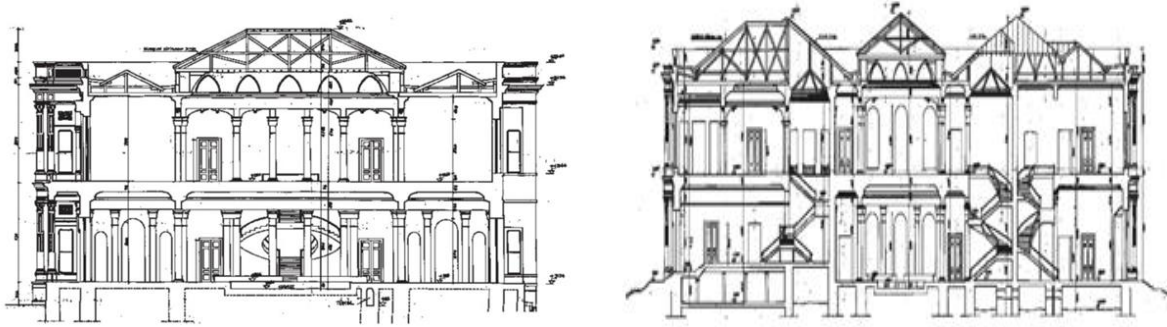
Şekil 7. Deniz Köşkü İç Mekânından Görünüm (URL-6)

Saray, yüksek bir bodrum kat üzerine iki katlı ve kâgir bir yapıdır. Yaklaşık olarak 65 x 40 m. boyutlarındadır ve dikdörtgen bir zemin alanı üzerine Kuzey- Güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Simetrik bir kitleye sahip olan sarayın Güney kesimi Mabeyn-i Hümayun (Selamlık), Kuzey kesimi ise harem olarak kullanılmıştır. Selamlık, harem ve hünkâr daireleri olarak üç birime ayrılan, altı salon ve 24 odadan oluşan sarayın plan şeması Türk Evi'nin eyvanlı orta sofa şemasından oluşmaktadır (Şekil- 8, 9). Saray 1909 yılında Mimar Vedat Bey tarafından onarılmış, deniz köşklerinin üzerinde yer aldığı ahşap kazıklı rıhtım ise Fransız mühendis Oji ve liman reisi Miralay Mustafa Bey tarafından onarılmıştır (Kuzucuoğlu, 2016).

Meşhur gezgin Miss Pardoe anılarında sarayı uzunlamasına gelişen düzensiz bir yapı olarak tanımlamıştır. Ahşaptan yapılmış sarayın Boğazın hemen kenarında bulunduğunu anlatmaktadır. Miss Pardoe'nun anılarından; saraya kara tarafında bulunan büyük mermer bir kapıdan girildiği, taraçalar halinde geniş bir bahçesinin bulunduğu, bahçeyi yabancı bahçıvanların düzenlediği anlaşılmaktadır (Gülsün, 1993). I. Dünya Savaşı'nın ünlü komutanlarından Alman Mareşal Moltke (1835-1839) de anılarında, sarayın bahçesindeki havuzda mercan balıkları bulunduğunu bildirmenin yanı sıra saraya kara tarafındaki kapıdan girildiğini söylemektedir. Moltke ayrıca, bahçenin yüksek duvarlar ile çevrili olduğunu ve bahçe duvarlarının arka yamaca dayandığını belirtmiştir (URL-7).

Şekil 8. Beylerbeyi Sarayı Plan Zemin Kat ve Birinci Kat Plan Şemaları (Gök, 2015; TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Arşivi, 2019).

Şekil 9. Beylerbeyi Sarayı Enine ve Boyuna Kesit (Kuzucuoğlu, 2016)

Türk Evi plan tipinde kurgulanan sarayda, Mabeyn-i Hümayun olarak isimlendirilen selamlık bölümünde, eyvanlı sofa vurgulanırken; harem bölümünde ise aynı alanın simetriği odalar ve koridordan oluşturulmuştur. Ancak harem ve selamlık bölümleri dışarıdan bakıldığında simetrik olarak ifade edilmişlerdir. Harem ve selamlığı birbirine bağlayan ve binanın simetrisini oluşturan orta sofa da Dolmabahçe Sarayı'ndakine benzer bir şekilde planlanmıştır. Üst katta bu sofa, kabul salonu olarak kullanılırken, alt katta ise sofanın ortasına bir mermer havuz yerleştirilmiştir (Şekil- 10). 1934'te Türkiye'ye gelen İran Şahı Rıza Pehlevi burada misafir edilerek Havuzlu Salon'da Şah adına bir yemek verilmiştir (Karahüseyin, 1992). Havuzun tam karşısında yer alan çift kollu bir merdivenle üst kata ulaşılmaktadır. Selamlık bölümüne çıkan merdiven çok gösterişli yapılmış olmasına rağmen harem dairesine çıkan merdiven çok basittir (Şekil- 11). Harem dairesinde denize bakan odanın yemek odası olarak tanımlanması, Osmanlı evinde olmayan böyle bir mekânın ve masada yemek yeme alışkanlığının Batı normlarıyla kabul edilmeye başlandığını göstermektedir (Şekil-12). Beylerbeyi Sarayı'nın 12 No'lu harem yemek odasında yer alan yemek takımının, Sultan II. Abdülhamid tarafından yapıldığı bilinmektedir (Demirarslan, 2017). II. Abdülhamid Selanik'ten Beylerbeyi Sarayı'na geldiğinde ise Beylerbeyi Sarayı'ndaki odasında marangozluk çalışmalarına devam etmiştir. Bu yemek salonunda stil açısından farklı stillerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Salonda bulunan beyaz lake vitrin dolabının camlarında ise padişahın isminin baş harfleri olan A ve H harfleri yer almaktadır. Dolabın ön yüzü ise geç Rönesans döneminde ortaya çıkan "armorie a deux corps" çizgisi taşımaktadır (Demirarslan, 2014). Beylerbeyi Sarayı'nın harem yemek odasında yer alan bu yemek sandalyelerinden bir tanesi de Sultan Abdülhamid tarafından tasarlanmış ve yapılmıştır. Bu sandalyenin üst kısmında küfi

yazıyla yazılmış Abdülhamid yazısı bulunmaktadır (Şekil- 13, 14). Sandalyeler ceviz üzerine malakit, sedef süslemeli ve maroken kaplı olup; ayak kısmında İslam sanatında “muşarabiye” olarak isimlendirilen ahşap kafes işçiliği bulunmaktadır. Yemek masasının diğer sandalyelerinin de Tamirhane-i Hümayûn’da yapılmış olduğu düşünülmektedir. Sarayın Üsküdar tarafındaki yan cephesinden girilen büyük salondan merdivenle üst kata çıkıldığında ise yanlarda birer büyük birer de küçük olmak üzere dört oda bulunmaktadır (Eldem, 1979).

Şekil 10. Havuzlu Sofadan Günümüzden Görünüm ve 1911 Yılındaki Görünümü Fotoğraf: Sébah & Joaillier (URL-8)

Şekil 11. Selamlık Girişi ve Üst Katta Merdiven

Şekil 12. Selamlık Yemek Odası (URL-9)

Şekil 13. 12 No'lu Yemek Odası ve Beyaz Lake Dolabın Üzerinde A ve H Harfleri Görülmektedir (Demirarslan, 2014)

Şekil 14. II. Abdülhamid İmzalı İskeleler (URL-9)

Sarayın süslemesinde mermer, ahşap oymacılığı, altın nakış işçiliği, resim ve yazı sanatı büyük ölçüde yer almıştır. Özellikle de tavan süslemelerinde nakış ve resimler göze çarpmaktadır. Sultan Abdülaziz sarayın iç dekorasyonuna çok önem vermiş ve eşi benzeri bulunmayan bezemeler için Mabeyn-i Hümayun'un ressamı Mason Bey'i görevlendirmiştir. DüNDAR, eserinde (2012) 11 Nisan 1882 tarihli Journal de Constantinople gazetesinde Mason Bey'in Dolmabahçe Sarayı'nda bazı dekorasyon işlerinde çalıştığını ve kendisine üçüncü dereceden devlet nişanı verildiğini belirtmektedir. Mason Bey'in Beylerbeyi Sarayı'nda da eserleri bulunmaktadır. Duvar ve tavan resimlerinde Sapon Bezirciyan ve Kalemkar Abraham isimleri de kayıtlarda geçmektedir (Wharton-Durgaryan, 2014). Hat işlerini de Abdülfettah Efendi yapmıştır. Beylerbeyi Sarayı kompleksinde, saray binası ile Sarı Köşk, Serdab Köşkü olarak da isimlendirilen Mermer Köşk, Ahır Köşkü ve Deniz Köşklerinde olmak üzere seksen civarında tavan resmi bulunmaktadır. Geleneksel ve Doğulu referanslar içeren ağır kalem işleri arasındaki tasvirler tavan göbeğine veya çevresine simetrik olarak yerleştirilmiştir. Havuzlu Salon, Harem Deniz Köşkü ve Sarı Köşk'te manzaralı tavan resimleri dikkat çekmektedir (Şekil- 15). Deniz ve çeşitli gemilerin konu edildiği tasvirler Beylerbeyi Sarayı'ndaki önemli bir grubu teşkil eder. Bazı eskizlerini Abdülaziz'in çizdiği söylenen bu tasvirler saray binasının sultana ait odaları ile Sarı Köşk'te yer almaktadır (Cezar, 1995) (Şekil- 16). Beylerbeyi Sarayı'ndaki bir diğer tavan resmi grubunu, hayvan

figürlü resimler oluşturmaktadır. Bunlar arasında Mermer Köşk'ün salon tavanında bulunan iki eser nitelik bakımından ayrı bir üslup sergilemektedir. Sarayın İmparatorluk Kapısı, kafes işleri ve korkuluklarındaki oymacılık işlerinde Oymacı Hristo'nun adı belgelerde yer almaktadır (Wharton-Durgaryan, 2014). Sarayın ahşap doğrama işlerini Çırağan Sarayı'nın ahşap doğramalarını da yapan Vortik Kemhacıyan'ın yaptığını Göncü eserinde (2019) belirtmektedir.

Şekil 15. Deniz Köşkü Tavan Resimleri ve Sarı Köşk Orta Salon Tavanında Manzara Resmi

Şekil 16. Gemi Tasvirli Tavan Resmi (URL-10)

Sarayın önemli mekânları arasında yer alan Havuzlu Salon, Mavi Salon ve Sedefli Salon incelendiğinde ise iki cepheli mekânların ilki olan ve yukarıda kısaca değinilen Havuzlu Salon'un ortasındaki büyük mermer havuzun etrafının mermer korkulukla çevrili olduğu görülür. Havuzun dört köşesinde bulunan mavi beyaz büyük boy porselenler Arita (Japon Porseleni) yapımı porselenlerdir (Şekil- 10). Bu porselenlerin İstanbul'da bulunan Japon tüccar Yamada Torajiro'nun saraya sattığı porselenler olma ihtimali yüksektir. Çünkü Japonya'nın fahri konsolosu olarak kabul edilen Yamada bu sıralarda İstanbul'da önemli hacimde ticaret yapmış ve saraylara getirdiği ürünler için vergiden muaf tutulmuştu (Ersay Yüksel, 2019; Tufan, 2011). Sarayda Japon porselenlerinin yanı sıra Çin, Fransız ve Alman porselenleri de kullanılmıştır. Havuzlu Salon'un güney kenarındaki çift kollu döner merdiven üst katta Mavi Salon'a bağlanmaktadır. Merdivenin üzeri sekizgen metal strüktürü olan ve yıldız bezemeli camlı bir örtü ile aydınlatılmıştır (Şekil- 17). Mavi Salon adını stüko tarzı yapılmış çivit mavisi renginde yapılmış sütunlardan almaktadır (Şekil- 10). Sarayın stüko işçiliklerini Somakıcı Kirkor ve Mayar isimli ustalar yapmıştır (Göncü, 2019). Sarayın mimarı stüko uygulamalarını daha sonra Çırağan Sarayı'nda

çok daha mükemmel bir şekilde uygulamıştır. Salonun üzeri tonoz biçimi kemerler ile kaplıdır. İslami tarzda arabesk kabartmalı sütun başlıkları, yoğun kalem işi ve yıldız boyama ile tavandaki kitabe panosu bu salonun büründüğü İslami havasını yoğunlaştırmaktadır (Şekil- 18). Sarayın deniz kenarında inşa edilmesi nedeniyle rutubet ve soğuğa karşı döşemeleri Mısır'dan getirilmiş özel hasırlar ile kaplanmıştır. Kuzucuoğlu eserinde (2016) önemli oda ve salonlarda Mısır ve Hint hasırları kullanıldığını, hizmetkarların bulunduğu mekânlarda ise Tunus hasırını kullanıldığını belirtmiştir. Hereke yapımı halılar, döşemede kullanılan diğer değerli parçalardır (Şekil-19). Mavi Salon'da bulunan Hereke halısı, 27'ye 26 düğüm kalitesindedir. Diğer bir ifadeyle sık düğümlü bir halıdır. Açık ve koyu kırmızı, bordonun tonları, sarı, mor ve siyah başta olmak üzere toplam 18 renk içermektedir ve günümüzde halı restore edilmiştir. Rus ordularının Başkumandanı Grandük Nikola, II. Abdülhamid tarafından Beylerbeyi Sarayı'nda Mavi Salon'da ağırlandı (Gök, 2015; Gülsün, 1993). Hanımların kullandığı Sedefli Salon ise adını içinde yer alan sedefli eşyalardan almaktadır. Mekânda yer alan mobilyalar altın varaklıdır (Şekil- 20).

Şekil 17. Merdiven Üzerinde Yer Alan Sekizgen Çatı Işıklığı ve Baccarat Avize

Şekil 18. Mavi Salon ve Salona Adımı Veren Mavi Stüko Sütunlar

Şekil 19. Mavi Salon'da Bulunan Hereke Halısı (URL-11)

Şekil 20. Sedefli Salon'dan Görünüm

Mimar Balyan kardeşlerin greko-romen detaylandırmayla ele aldıkları sarayın dış cephesinde antik kaynaklı Ampir, iç dekorasyonunda ise Türk –İslam kökenli Neo-Klasik tarz uygulanmıştır. Simetrik ve sofalardan oluşan mekân düzeni, yarım ve tam yivli korent tarzı sütunların ve dörtgen- kemerli pencerelerle cepheyi hareketlendirmektedir. Her bölüm ortada kemerli, yanlarda düz üçlü pencere düzeniyle ayrılmış, maniyerist alınlıklarla, konsol frizleriyle ve sütunlarla yapının boyutlarına göre ağır bir plastik desenle cephe perspektif kazanmıştır. Sofalar üçer kemerli pencereyle açılmış ve çıkmalar sütunlu bir terasla bağlanmıştır. Balyan kardeşler bu cephe düzenini daha sonra Çırağan Saray'ında sadeleştirerek uygulamışlar ve muhteşem bir bütünlüğe ulaşmışlardır. Cepheyi kuvvetli hatlarıyla çatı korkuluğunun sınırlandığı görülmektedir (Can,1999; Demirarslan, 2003).

Saray kompleksini oluşturan diğer birimler incelendiğinde ise Sarı Köşk'ün (1808-1839) II. Mahmut döneminden kalan ilk saray yapılarından birisi olduğu görülmektedir. Sarı Köşk, saray arazisinin Kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır ve dinlenme amaçlı yapıldığı düşünülmektedir. Yüksek bir bodrum üzerine iki, kısmen de üç katlı, simetrik, orta sofalı bir yapıdır (Şekil-21, 22). Cepheleri boydan boya kafesli ve beyaza boyanmış pencerelerle çevrilidir. Binanın geri kalan yüzeyleri ise sarı renkli olduğu için yabancılar bu köşkü Sarı Köşk ya da Sarı Saray olarak isimlendirmiştir. Köşk küfeki taşından yapılmıştır (Şekil- 21). Sarayın arka bahçesindeki büyük havuzun gerisinde yer alan Mermer Köşkü (1826) de kısmen arazi içine gömülü bir şekilde yapılmış, cephesi mermer kaplı bir yapıdır (Şekil- 21). Adını cephesindeki mermerlerden almaktadır. Pencerelerinin basık olması ve içinde havuz ve sebiller bulunması gibi mimari özelliklerinden ötürü yaz aylarında oturulması için planlandığı açıkça görülebilmektedir. Baroklaşan geç Ampir tarzında yapılmış köşkün orta sofalı planının ortasında mermer bir havuz bulunmaktadır. Mekân özellikleri ve iç dekorasyonu açısından ana saray yapısı ile benzerlikler göstermektedir. Sarayın yukarı ve aşağı boğaz taraflarındaki selamlık ve harem bahçelerinde yer alan deniz köşkleri (1865) ise mimari özellikleri bakımından önem taşımaktadır. Bu deniz köşkleri bugünkü saray ile aynı tarihlerde inşa edilmiştir. Mimar Sarkis Balyan daha sonra Çırağan Sarayı'nda uygulayacağı mimari tarzı ilk bu köşklere denemiştir. Ancak Beylerbeyi Sarayı'ndaki Deniz Köşkleri Çırağan Sarayı'ndakine göre farklı olarak bahçe duvarının ortasında yer almıştır. Bu köşklere saraya nazaran daha hafif ve arabesk bir karakter takip edilmiş olsa da bunların sarayın mimari üslubuyla tezat oluşturmadıkları ve sarayın üslubunu tamamladıkları görülmektedir. Köşkların planı sekiz köşeli kubbeyi taşıyan birer oda ve onun iki tarafındaki servis yerleriyle bahçeye bakan bir revaktan ibarettir. Mimar bu ufacık köşklere büyük bir mimari eser yaratmıştır (Şekil- 6,7) (Konyalı,1977). Eldem eserinde (1979), deniz köşklarinin sarayın ağırlık merkezini oluşturduğunu; kompozisyonla bir bütünlük oluşturan köşkların, rıhtım duvarının devamı niteliğinde denize açılan birer kameriye penceresi gibi gözüktüğünü belirtmektedir.

Şekil 21. Sarı Köşk ve Mermer Köşk (URL-12; URL-13)

Şekil 22. Sarı Köşk Orta Salon

Batı ile ilişkilerin güçlendiği bir dönemde yapılan Beylerbeyi Sarayı'nın en ilginç yanı, set bahçelerinin altından geçen tarihi tüneldir. Tünelin ortasında yer alan çeşmenin yazıtında, Sultan II. Mahmud'un adı geçmekte ve yapının tarihlendirilmesinde önemli bir ipucu oluşturmaktadır. Üst set bahçesindeki büyük havuz ve Mermer Köşk gibi II. Mahmud döneminden (1808-1839) kalan bu tünel, kıyı yolunun işlevini sürdürmesini sağlarken, aynı zamanda yüksek duvarların ötesi ile bahçelerin bağlantısını da kurmaktadır. Set bahçelerinin bazıları ise dinlenmek, bazıları gezinti amaçlı, diğerleri ise sebze, meyve, çiçek yetiştirilmesi için düzenlenmiştir. Üst setlerde kuşlar, tavşanlar, ceylan ve geyikler, aslan gibi hayvanlar için özel mekânlar kurgulanmıştır. Bahçelerde Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı heykeller kullanılmıştır (Acaralp, 2011). Deniz köşklarine benzer özelliklere sahip Ahır Köşk, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'nün altında gölgede kalmakla beraber eski ihtişamını korumaktadır. Dar ve uzun bir plana sahip yapının güneyinde dairesel, giriş kısmı olan kuzeyinde ise çokgen bir çıkma vardır. Ahır Köşkü'nde Pitoresk-Egzotik bir bahçe çadırı görünümü dikkati çekmektedir.

Şekil 23. Tünel, Günümüzde Sergiler İçin Mekân Oluşturmaktadır

Mimari üslup ve mekân özellikleri açısından birbirinden güzel örnekler içeren saray kompleksi, Batılılaşma çabaları içinde Batı tarzı mobilya ve mekân kullanımının kültürümüze yerleşmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Özellikle daha önce de belirtildiği üzere; yemek odaları, kabul odaları, çalışma odaları, yatak odaları, banyoları ve bu mekânlarda kullanılan mobilyaları ile Türk-Osmanlı yaşam tarzının değişimini açıkça göstermektedir (Şekil- 24). Dolmabahçe Sarayı ile birlikte bu saray Batılılaşmanın yüzü olarak kabul edilmektedir. Bütün bunların dışında Beylerbeyi Sarayı telgrafın ülkeye getirilerek kullanıldığı (1846) ilk yer olması açısından tarihi bir önem taşımaktadır.

Diğer saraylarda olduğu gibi dış dünyaya kapalı bir bölüm olarak planlanan harem, Batı tarzı mobilyanın ve yaşam tarzının en geç girdiği ve kabullenildiği bölüm olmuştur. Batı tarzı yaşam ve mobilya kullanımı ilk olarak dış dünyaya açık olarak planlanan selamlık bölümünde görülmektedir. Daha sonra haremdeki odalar Batı tarzı eşyalar ile döşenmiştir. Selamlıkta yer alan mekânlara kıyasla daha az gösterişli eşyalar olmakla beraber haremdeki mobilyalar oldukça ilgi çekicidir. Fransız şair ve gezgin Gérard de Nerval (Nerval, 1950) sarayın yatak odalarının her birinin çok şık bir şekilde aynı tarzda döşendiğini ve Paris'teki evlerin yatak odalarına benzediğini söylemiştir. Banyolar klozet, küvet, lavabo, kalorifer peteği ve fayansları ile bir Avrupa sarayının banyosunu çağrıştırmaktadır. Özellikle yabancı konuklar için saraya kaloriferli bir banyo yaptırılmıştır (Şekil- 25). Sultan II. Abdülhamid yatak odasının yanı başındaki banyonun planını bizzat kendisi çizmiş ve saray banyolarını yapan Karlo Usta'ya inşa ettirmiştir. Sarayın keşif defterlerinde banyoda demir döküm küvet, duş, termosifon, alafranga tuvalet, çini rezervuar, elbiselik, sabunluk ve ayna bulunduğu belirtilmektedir (Göncü, 2019). Banyonun duvarları ise, kenarlı ve çiçekli Avrupa çinisiyle kaplanmıştır.

Şekil 24. II. Abdülhamid'in Yatak Odası ve Sultan Abdülaziz'in Yatak Odası

Şekil 25. Batı Tarzı Banyo

Başta yemek odaları ve çalışma odaları olmak üzere Batı tarzı mobilyaların bir kısmı II. Abdülhamid'in yaptığı eserler olmaları açısından sarayın önemi artmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı padişahlarının ahilik geleneği doğrultusunda Yıldız Sarayı'nda Tamirhane-i Hümayun olarak isimlendirilen marangozhanede ürettiği mobilyalar Yıldız, Dolmabahçe, Çırağan ve Beylerbeyi saraylarının Batı tarzındaki mobilya ihtiyacını karşılamıştır. Bu saraylarda kullanılan Batı tarzı mobilyalar Mihal Raftakis ile Stamatis Vulgaris'in mobilya atölyeleri, Tubini, Narliyan, Daryios Patriyanu, Fokelstein, Kortesi Biraderler, Jean Balatti, Leon Friedmann mobilya fabrikalarında yapılmış ya da Pera ve Galata semtlerinde yer alan Psalti, Bon Marché, Narses Narliyan, Cosma Vuccino ve Ortakları, Garrus Kardeşler'in Mevlevihane Mobilya Mağazaları gibi mağazalardan satın alınmıştır. Özellikle Narliyan Efendi, Beylerbeyi Sarayı'nın yeniden tefrişinde rol oynamıştır. Sarayın selamlık kısmının yemek odasında, aynanın alt kısmına gelen dolabın iç kapağında bulunan Narliyan Fabrikasına ait madeni bir etiket bunu kanıtlamaktadır (Gök, 2015). Sarayın iç mekânları Batı tarzı koltuk, iskemle, masa, sehpa, karyola ve dolaplarla döşenmiş; harem dairelerinde piyano, büyük aynalar, paravanlar, yazı masaları ve büyük gümüş şamdanlar kullanılmıştır. Saraylarda mekân tasarımları bir bütün olarak ele alınmış; kornişinden aynasına, konsol, orta masası, koltuk ve kanepesiyle hepsi bir takımın parçası olarak tasarlanmıştır.

Bu eserlerin en önemlilerinden biri hiç kuşkusuz; Beylerbeyi Sarayı'nın 28 No'lu odasında yer alan yazıhane mobilyasıdır. 19. yüzyılın sonuna doğru hazırlanmış olan Yıldız albümlerinde Yıldız Sarayı Şale Kasrı'ndaki çalışma odasında görülen bu takım, Sultan tahttan indirildikten sonra Beylerbeyi Sarayı'nda kullanılmıştır. Aynı zamanda Victor Aimone-Paris imzası taşıyan Neo-Rönesans

üslubundaki takımın sipariş üzerine özel olarak yaptırıldığı yazıhanenin düşer kapağında, dolap kapağının tam merkezinde ve masanın çekmecesinde yer alan Abdülhamid tuğralarından anlaşılmaktadır. Masanın ayakları yerden 15 cm. yüksekliğinde kademeli bir taban üzerinde yer almakta olup; masanın ön ayakları Rönesans mobilyaların tipik bir özelliği olan karpuz ayak şeklinde yapılmış, masanın arka ayakları ise düz bir panel olarak yapılmıştır. Sultanın “şifreli masası” olarak bilinen bu takıma ait yazı masasının en önemli özelliği gizli bir düğme ile kapağının açılmasıdır. Yazı masasının iç kısmında bulunan bazı çekmecelerin açılışları gizli düğmelere basılması yoluyla gerçekleşmektedir. Dolabın orta kısmında yer alan kapak açıldığında ise ayna kaplı bir yüzey karşımıza çıkmaktadır. Bu ayna masada çalışırken arkadan geçen bir kişinin fark edilmesini sağlamaktaydı. II. Abdülhamid döneminin diğer mobilyalarında da bu tarz gizli düğmeler ve şifreli açılışlara rastlamak mümkündür (Demirarslan, 2014) (Şekil- 26).

Şekil 26. II. Abdülhamid'in Çalışma Odası ve Yazıhane Masası (URL-9)

Saray genellikle yaz aylarında, özellikle de yabancı devlet başkanlarının ağırlanması için kullanılmıştır. Sırp Prensi, Karadağ Kralı, İran Şahı, Alman İmparatoru Wilhelm, Fransız İmparatoriçesi Eugenie bunlardan bazılarıdır. Hatta gazeteci Feridun Fazıl Tülbenççi bir gazetede (27 Mayıs 1963) yazısında Beylerbeyi Sarayı'nın 1867 yılında Sultan Abdülaziz ve İmparatoriçe Eugenie arasındaki aşka tanıklık ettiğini anlatmıştır (Şekil- 27).

Sultan II. Abdülhamid'de 1918 yılında, ömrünün son altı yılını geçirdiği bu sarayda ölmüştür. Sultan II. Abdülhamid Ayastefanos Anlaşması'ndan sonra Rus Çarı II. Nikola'yı bu sarayda kabul etmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın son misafiri Türkiye Cumhuriyeti'nin 1. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Sarayın harem dairesinde bir süre kalmıştır. Bu sırada saraya yemek asansörü yapılmış ve yeni banyo- tuvalet mekânı eklenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde de Devlet Konuk Evi olarak hizmet vermiştir. TBMM Başbakanlık Divanı'nın Mart 2010'da almış olduğu bir karar doğrultusunda 2010 yılının Mart ayından itibaren saray uluslararası prestij sağlayan etkinliklere Meclis Başkanlığı'nın onayı ile tahsis edilmeye başlanmıştır (Kuzucuoğlu, 2016).

Şekil 27. 27 Mayıs 1963 Tarihli Bir Gazete Yazısında Sultan Abdülaziz ve İmparatoriçe Eugenie Arasındaki Aşkı Anlatan Haber (URL-14)

4. SONUÇ

Geniş bir alana kurulan ve 19. yüzyılda aldığı son görünümüyle saray, şehrin ana dokusu karşısında Anadolu sahiline kurulan yazlık bir ikametgâh ve konuk evi özelliği taşımaktadır. Yapının işlevselleştirilmiş iç mekânlarında ve dekorasyonunda Batıya karşı bir gösteriş tavrı hissedilmektedir. Yapı, Türk- Osmanlı yaşam tarzının Batılılaşma çabaları içine girdiği bir dönemde inşa edildiğinden plan şeması olarak Türk Osmanlı mekân özelliklerini taşısa da gerek süslemeleri gerekse de özel işlev verilmiş mekânları ve iç mekânda kullanılan mobilyaları ile Batılılaşma çabaları öncü olma konumunda olmuştur. Saray plan kuruluşu ve cephe düzenlemeleri ile Çırağan Sarayı'nı sahip olduğu

güzellik ve estetik değeri taşımasa da sarayın mimarı Çırağan Sarayı için düşündüklerini önce bu sarayda uygulamıştır. Böylece Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı'nın planlamasına etki etmiştir. Beylerbeyi Sarayı için Çırağan Sarayı'nın bir ön çalışması demek mümkündür. 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'nün sarayın hemen üzerinden geçiyor olması onun güzelliğini biraz olsun gölgelese de yapılan onarımlarla birlikte Beylerbeyi Sarayı, döneminin özgün bir yazlık sarayı olarak Boğaziçi kıyısında yerini korumuş durumdadır.

Beylerbeyi Sarayı'nın mekân tasarımı açısından özelliklerini kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

- Görünüş olarak bir Avrupa sarayını andırsa da boyut olarak diğer Türk saraylarında olduğu gibi insani ölçüler egemendir.
- Mekânları klasik saray anlayışından farklıdır.
- Görünümü bir Batı sarayına benzemektedir. Ancak plan tipi geleneksel Türk Evi orta sofalı plan tipidir. Geleneksel Türk konut mimarisi ile Batı mimarisinin bir sentezidir.
- Sarayın ana yapısının yanında bahçe düzenlemesi ve ek yapıları da ön plana çıkmaktadır. Özellikle Deniz Köşkleri, sarayı diğer saraylardan ayıran en önemli özelliklerden biridir.
- Mekân özellikleri ile çok sayıda gezgin ve sanatçının gündeminde olmuştur.
- Çok sayıda yabancı devlet yetkilisini ağırlamış, yabancı devletlere karşı ülkenin dışa açılan penceresi olma görevini üstlenmiştir.
- Sultan II. Abdülhamid'in tasarlayıp yaptığı ya da yapımına öncülük ettiği mobilyalar sarayın mekânlarını ayrıcalıklı kılmaktadır.
- Batılılaşmanın iç mekâna ve eşya kullanımına etkilerinin ilk görüldüğü yapılardan biridir. Yemek odaları, kabul odaları, çalışma odaları, yatak odaları, banyoları ve bu mekânlarda kullanılan mobilyaları ile 19. Yüzyılın ikinci yarısında Türk-Osmanlı yaşam tarzının değişimini açıkça göstermektedir.
- Yalın bir mimari içinde oranlarla oluşturulan güzellik, iç süslemeyi ve eşyaların inceliğini ezmez; tam tersine bu eşyalarla olgun bir uyum içindedir.
- Greko-romen detaylar ile ele alınan Eklektik bir üslupla Ampir özellikleri taşıyan cephenin yanı sıra iç dekorasyonunda Türk- İslam sanatı ile Neo- Klasik tarz bir arada uygulanmıştır. Özellikle tavan resimlerinde 19. Yüzyıl Batılılaşmasının duvar ve tavan resmini etkilemesi sonucu manzara resimlerinin eşsiz örnekleri oluşturulmuştur.
- Kalorifer, telgraf, banyo gibi yeniliklerin ve ilklerin sarayı olması açısından önemlidir.

Tüm bu özelliklerinin yanı sıra sonuç itibarıyla Beylerbeyi Sarayı, 19. Yüzyıl yapısı olarak Osmanlı mimarlığı ve Batı etkilerinin güzel bir sentezi olarak varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

- ACARALP, Y. (2011). Beylerbeyi Sarayı'nın Tarihi Bahçesi. *Milli Saraylar: Sanat- Tarih- Mimarlık Dergisi*, (7), 41-49.
- CAN, S. (1999). *Belgelerle Çırağan Sarayı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- CEZAR, M. (1995). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*. C. I-II, İstanbul: EKAV Yayınevi.
- DEMİRARSLAN, D. (2003). Beylerbeyi Sarayı'nın Mekân Tasarımı Açısından Üsküdar ve İstanbul'a Kazandırdığı Önem. *Üsküdar Sempozyumu I. Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, Cilt 1, 369-376.
- DEMİRARSLAN, D. (2014). Sultan II. Abdülhamid Han'ın Mobilya Sanatına İlgisi. *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Bildiriler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi, c. 3, s. 165-166.
- DEMİRARSLAN, D. (2017). 19. Yüzyıldan Cumhuriyet Dönemine Türk Mobilya Sanatı ve Mobilya Üretimini Gelişimi. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(29), 179-200.

- DÜNDAR, M. (2012). Beylerbeyi Sarayı Tavan Resimleri. 7. *Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, Bildiriler IV*, Ankara, 825-837.
- ELDEM, S. H. (1979). *Boğaziçi Anıları*. İstanbul: Çeltüt Matbaacılık.
- EREN, E. (2003). Beylerbeyi Sarayı'nın Tarihi Çevresinin Bozulma Nedenleri. *Üsküdar Sempozyumu I. Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, Cilt 1, 377-381.
- ERSAY YÜKSEL, A. (2019). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Sanatında Japonizm. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(48), 4548-4565.
- GÖK, M. (2015). *Beylerbeyi Sarayı 21 Numaralı Odanın Mekân Analizi ve Restorasyonu*. Y. Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- GÖNCÜ, M. (2019). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Sürecine İlişkin Tespitler -Değerlendirmeler. *MS-Milli Saraylar -Sayı 18*, 1-16.
- GÜLSÜN, H. (1993). *Beylerbeyi Sarayı*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayın: No: TBMM Basımevi.
- KARAHÜSEYİN, G. (1992). *Beylerbeyi Sarayı ve Ünlü Konukları*. Ankara: Milli Saraylar.
- KONYALI, İ. H. (1977). *Üsküdar Tarihi*. Cilt II. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- KUZUCUOĞLU, A. H. (2016). *Beylerbeyi Sarayında Risk Analizleri ve Koruyucu Tedbir Önerileri*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- NERVAL, G. (1950). *Voyage en Orient*. C. III, Paris.
- PARDOE, J. (2013). *The Beauties of the Bosphorus*, TheClassics.us.
- TUFAN, Ö. (2011). Sultanların Japon Kültürü ile Tanışması ve Yamada Torajiro'nun Katkıları, *Hilâlve Güneş İstanbul'da Üç Japon*. (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 13-69.
- WHARTON- DURGARYAN A. (2014). Levantines and Architectural Revivalism in Late Nineteenth-Century Constantinople. Ally or Hostile: Local Governors of Hamidian Era in the Eyes of British Consuls (1878-1908). *The Levantine Heritage Foundation / 1st International Conference The Levantines: Commerce & Diplomacy İstanbul | Turkey | 3-5 November 2014*At: İstanbul November 2014.
- TBBB MİLLÎ SARAYLAR DAİRE BAŞKANLIĞI ARŞİVİ (2019). *Beylerbeyi Sarayı Rölöve Projesi*. URL-1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/alaeddin-kosku>, Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- URL-2: <https://www.haberler.com/bursa-daki-bey-sarayi-ayaga-kaldirilacak-6434395-haberi/>, Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- URL-3: <https://www.tarihtekiler.net/2013/07/topkap-sarayi-istanbul.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- URL-4: <https://www.milliyet.com.tr/galeri/padisah-arsivinden-istanbul-saraylari-43265/18>, Erişim Tarihi: 18.05.2020.
- URL-5: <https://www.flickr.com/photos/quimgranell/4389718081/sizes/1/>, Erişim Tarihi: 19.05.2020.
- URL-6: <https://www.flickr.com/photos/jhfoto/9049378554/in/photolist-eMEqYb-eMEqTJ-eMEqY1-bLoJyi-ntdbid-8JtZUS-TMHBbj-h2c2gC-9x89yQ-TKyjLA-723Jz4-9nJeGx-A8ianB-ec3X93-eA5Who-pezdXo-7MoSgq-7WxmZE-7Wxn4U-eA2NXv-pjc8QN-6CZzoH-9x5QLv-oW1gc-tkSJdY-FLMewU-7Wu8A2-btDhA9-6BMZUp-2htxGZX-2htwKJf-jnhJhm-2htxHqM-2htwKgr-eMEqEb-cAYmiQ-eMsZJi-c5Sod7-eMsZK8-avhxM6-qGhRTp-4X6Ddo-TMHAWG-3gLrdD-c5Sq6u-oqgXsF-eMsZqF-7fReE2-byTccH-TMHADY>, Erişim Tarihi: 19.05.2020.
- URL-7: <https://sehristanbul.wordpress.com/2008/10/03/beylerbeyi-sarayi-uskudar/>, Erişim Tarihi: 19.05.2020.
- URL-8: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/24910>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-9: <http://www.3dmekanlar.com/tr/beylerbeyi-sarayi.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-10: <https://www.mehmetakinci.com.tr/istanbul-beylerbeyi-sarayi.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-11: <https://www.cnnturk.com/turkiye/beylerbeyi-sarayindaki-hali-restore-edildi?page=5>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-12: <https://www.plantdergisi.com/prof-dr-elmas-erdogan-dr-ogr-uyesi-parisa-goker/beylerbeyi-sarayi-bahceleri>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-13: <http://www.envanter.gov.tr/anit/smo/galeri/49555?page=1>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

URL-14: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/26937>, Erişim Tarihi: 20.05.2020.

NOT: Kaynak belirtilmemiř gorseller yazara aittir.